

Sårbarhetsanalyse

En gjennomgang av trosopplærings faser med utgangspunkt i sårbarhet

Gaute Brækken og Elisabeth Torp

Sårbarhet og Plan for trosopplæring

Tematikken i boken ses i denne artikkelen i sammenheng med *Gud gir – vi deler. Plan for trosopplæring i Den norske kirke*. Hensikten med artikkelen er å gi hjelp til hvordan en kan jobbe systematisk med å skape trygge rom i trosopplæringen. I *Plan for trosopplæring* finner vi de sentrale elementene av innholdet i trosopplæringen: «Trosopplæringsens innhold søker å holde sammen den enkeltes livssituasjon, kirkens tro og tradisjon, samt et fokus på kristen tro i praksis» (Kirkerådet 2010:13). Det er særlig sentrale dimensjoner ved menneskelivet, knyttet til livstolkning og livsmestring, som er relevant for sårbarhet og utsatthet. De sentrale dimensjonene omfatter kropp, selvbilde, identitet, vennskap, relasjoner, kjærlighet, seksualitet, følelser og grenser (ibid.:17). Dersom en ikke håndterer disse dimensjonene av menneskelivet på en kompetent måte i trosopplæringen, kan det vanskeliggjøre barns og unges livstolkning og livsmestring. Når det derimot tas hensyn til, kan det bidra til gode relasjoner, trygge rom, sunne gudsbilder og ledere som ikke er grenseoverskridende.

Trosopplæringsarbeid foregår på ulike arenaer, i både kontinuerlige tiltak og i tidsavgrensede breddetiltak. Babysang, fireårsklubb og søndagsskole er noen av tilbudene til de yngste. For ungdom kan det blant annet være konfirmantleir, kor eller idrettsaktiviteter som tilbys. Med utgangspunkt i aktivitetsteoretisk lesning skal vi i denne artikkelen introdusere redskapet *sårbarhetsanalyse*, som en hjelp til å skape trygge rom i trosopplæringsarbeidet. Som et eksempel på hvordan en sårbarhetsanalyse kan se ut, har vi gjort en generell sårbarhetsanalyse av trosopp-

læringsarbeid, faseinndelt etter *Plan for trosopplæring*: 0–5 år, 6–12 år, konfirmasjonstiden og 13–18 år (ibid.:18–25). Vi ser også på sårbarhet på lovsangsmøter og ved bruk av sosiale medier. Gjennom analysen finner vi sårbare områder som krever handling og oppfølging for å gjøre trosopplæringen tryggere.

Sårbarhetsanalyse som redskap

Sårbarhet i et aktivitetssystem

I Sandsmarks artikkel om aktivitetsteoretisk lesning av praksis finner vi en modell for et aktivitetssystem. Modellen inneholder seks deler: objekt, medierende verktøy, subjekt, fellesskap, arbeidsfordeling/roller og regler. Ved å beskrive disse seks delene av et aktivitetssystem med særlig tanke på sårbarhet gjør vi en systematisk gjennomgang av den enkelte fase og aktivitet, i denne sammenheng kalt sårbarhetsanalyse. Sårbarhet brukes her som en fellesbetegnelse på den organisatoriske sårbarheten og den sårbarheten som den enkelte har med seg inn i aktivitetssystemet. Se artikkelen «Vi vil skape trygge rom» for en utdyping av en sårbarhetstilnærming til trosopplæringen.

Modellen for sårbarhetsanalyse er ment som en hjelp til kirkelig ansatte og ledere, slik at man kan gjennomgå og forbedre eget trosopplæringsarbeid. Analysen kan med fordel gjøres av flere i fellesskap. Det er da viktig at den som leder prosessen, forklarer modellen og begrepene før en begynner. Så kan en ta for seg punkt for punkt og idémyldre sammen ut fra egne erfaringer. Tabellen nedenfor er et eksempel på stikkord som kan komme fram i en idémyldring blant speiderledere. Det kan være uenighet i en slik gruppe om hva som er sårbart og ikke. Det må være rom for ulike opplevelser av dette. Felles idémyldring kan sette i gang refleksjon og samtale som fører til endring i praksis der man ser behov. En kan gjerne kombinere jobbing med sårbarhet med å snakke om områder hvor en lykkes i arbeidet. Ellers kan man bli motløs, og problemfokuset på en lite konstruktiv måte. Hensikten med sårbarhetsanalysen er ikke å gjøre en fullstendig evaluering av et trosopplæringsarbeid, hvor en trekker fram alt som ikke fungerer godt nok. Hensikten er å bli vant til å tenke sårbarhet og forebygging i planlegging og gjennomføring av alt trosopplæringsarbeid.

Sårbarhetsanalyse

Analysen består av seks deler, tilsvarende de seks delene av aktivitetsteoretisk lesning.

- Vi begynner analysen av et trosopplæringstiltak med målsettingen, *objektet* for tiltaket. Det kan være manglende sammenfall mellom menighetens målsetting med en aktivitet og lederens mål med det de gjør, og det er i seg selv uttrykk for sårbarhet. Tiltaket kan også ha flere sidestilte mål som konkurrerer med hverandre.
- Punkt to i analysen er *medierende verktøy*. Verktøyene er de metodene og midlene som brukes for å oppnå det vi vil med aktiviteten.
- Det tredje punktet er *subjektet*, enkeltindividene i aktiviteten. Her må en tenke gjennom hva en vet om hver enkelt deltaker i aktiviteten, med tanke på mulig sårbarhet.
- For det fjerde tar vi for oss aktivitets-*fellesskapet* som en helhet. Da kan vi tenke på grupper av mennesker i aktiviteten som ledere og medhjelpere, eller en klikk av deltakere som forstyrrer de andre. Vi må også tenke på hvordan hele fellesskapet fungerer, og hvordan samværskulturen er. Et fellesskap utgjør mer enn bare summen av alle personene som deltar i fellesskapet, og det kan være nyttig å utforske hva dette innebærer i denne aktiviteten.
- *Arbeidsfordeling/roller* er det femte punktet. Dette handler om fordeling av formell og uformell makt innad i gruppen og hvilke oppgaver som må gjøres for at aktiviteten skal fungere hensiktsmessig. Dersom én person må fylle flere roller samtidig, vil ikke alt bli like godt ivaretatt. På dette punktet kan sårbarhetsanalysen for eksempel avdekke at det er for få ledere, at noen ledere ikke ivaretar rollen de var tiltenkt, at én eller flere ledere har for mye ansvar, at én eller flere deltakere legger premisser for aktiviteten, eller at voksenrollen ikke fungerer. Se artikkelen «Vi vil skape trygge rom» for en gjennomgang av voksenrollen.
- Det sjette og siste punktet er *regler*. En aktivitet kan ha nedskrevne og uttalte regler som følges eller ikke følges, og det kan være uskrevne regler som alle forholder seg til, kanskje uten helt å tenke over det. Analysen kan ta for seg om reglene er hensiktsmessige, og hvordan man kan sørge for at reglene følges. Er det behov for flere eller tydeligere regler? Er det noen normer og uskrevne regler vi forholder oss til som vi bør endre på?

Analysene avsluttes med en *plan for oppfølging*, her gis eksempler på hvordan en plan for oppfølging i trosopplæringsarbeidet kan se ut. Det kan være behov for umiddelbar håndtering av en uholdbar situasjon eller forebyggende tiltak en ser behov for å iverksette på kort og lang sikt. En del av beskrivelsene er relevante for flere aldersfaser enn der den er nevnt, men gjentas ikke.

Eksempel på skjematisk analyse av speiderarbeid

Objekt/formål/hensikt	<i>Offisielt formål:</i> Trosformidling, lære ferdigheter, bli selvstendig. <i>Uoffisielt formål (uuttalte, ligger i kulturen):</i> Videreføring av speidergruppas tradisjoner. <i>Individuelle hensikter:</i> Å få nye venner.
Medierende verktøy	Friluftsliv, overnatting i telt. Arbeid inndelt i smågrupper. Leirer og turer som går over flere dager.
Subjekt	<i>Ulike individer som:</i> Barn med atferdsvansker. Unge ledere med lite erfaring. Ledere med autoritær lederstil.
Fellesskap	<i>Alle personene (subjektene) som er en del av systemet:</i> Tett fellesskap på tvers av alder. Mobbing og trakassering skjer i det skjulte.
Arbeidsdeling/roller	Tydlig lederhierarki. Fokus på sikkerhet. Manglende kommunikasjon mellom lederne. Lederne må ha politiattest.
Regler	Speiderloven. Speiderorganisasjonenes lover og retningslinjer. Rutiner for håndtering av overgrep.

Sårbarhetsanalyse 0–5 år

Beskrivelse

I denne aldersgruppen foregår trosopplæringsaktivitetene i nært samarbeid med barnets foreldre. På babysang, familiekor og familiegudstjenester deltar foreldre aktivt, mens de bringer og henter til aktiviteter som søndagsskole, barnekor og fireårsklubb, og er kanskje til stede underveis som tilskuere.

Objekt

Etter *Plan for trosopplæring* skal fokus for aldersgruppen 0–5 år være «Å bygge kontakt og samvirke med hjemmet om å etablere ritualer for hverdagene, høytidsmarkeringer og livsriter. Skape fellesskap for barn og familier i menigheten og lokalmiljøet. Utvikle gudstjenester barna/familiene opplever seg hjemme i. Styrke tilhørighet til kirken» (Kirkerådet 2010:19). Hvert trosopplæringstiltak kan ha egne målsettinger utover dette. Her vil målet til barn og foreldre være litt ulikt. For barna vil antakelig motivasjonen være å gjøre kjekke aktiviteter sammen med andre barn, mens foreldre er mest opptatt av å gi barna sunne interesser og bli kjent med andre foreldre i lokalmiljøet. Foreldre som tar med barna sine til kirken, vil at de skal bli kjent med bibelfortellingene og gudstjenesten, og ønsker at de skal trives der. Sårbarhet i denne aldersfasen er først og fremst avhengighet av voksne. Det kan også handle om at foreldre som utsetter barn for omsorgssvikt eller seksuelle overgrep, ikke tar dem med til kirkelig arbeid eller holder det som skjert, skjult for omgivelsene, at lederne ikke har nok tid til å se og bli kjent med sårbare barn, eller at sårbare barn ikke klarer å tilpasse seg i sammenhengene og dermed forsvinner ut. Fra en side sett er det stor grad av gjennomsluktighet i barnets liv i denne fasen, og samtidig kan det nettopp være i den tette kontakten som er mellom barnet og hans eller hennes nærmeste, at overgrep og omsorgssvikt kan skje.

Medierende verktøy

Sanger, leker og formidling av bibelfortellinger er sentrale verktøy i denne aldersfasen. Barn som har dårlige erfaringer i møte med voksne, og kanskje spesielt egne foreldre, kan oppleve det forvirrende eller vanskelig å synge sanger som handler om at Gud er en god far, eller at Gud passer på så ikke vonde ting skjer og at vi kan være trygge. I lek kan det være noen barn som plutselig melder seg ut av leken, uten at lederne forstår hvorfor. Det kan handle om at leken fremkaller ubehagelige følelser hos barnet.

Subjekt

På aktivitetene for denne aldersfasen kan det være små barn, foreldre, voksne ledere, kirkelig ansatte, i tillegg til store barn eller ungdommer som er hjelpeledere. Sårbarhet kan være små barn som søker trøst hos voksne, og som blir klengete og søker fysisk nærhet. Små barn som ikke forholder seg til de samme grensene som andre barn, kan det være vanskelig å møte på en god måte. Det

kan være krevende for lederne å håndtere barn som mangler grenser, de kan være både utagerende og voldelige. Utsatte barn kan oppleve at de ikke blir møtt på den måten de har behov for. En leder kan være ukomfortabel med å bli satt i en posisjon der en er alene sammen med et lite barn, for eksempel i forbindelse med bleieskift eller dogåing.

Fellesskap

I denne aldersfasen skal fellesskapet preges av tydelige og trygge voksne. Dersom lederne ikke håndterer gruppen med barn på en god måte, kan det bli kaotisk og høyt støynivå. Fremmelige barn kan overta styringen av det som skjer, og utsatte barn kan oppleve situasjonen utrygg. I noen aktiviteter spiser man et måltid sammen, og da er det viktig å ha en fast ramme rundt maten. Noen barn opplever det å spise sammen med andre som særlig utfordrende.

Arbeidsfordeling/roller

I spedbarnsfasen trenger barna én-til-én-oppfølgning av en voksen. Fra toårsalder og oppover er det sårbart dersom det ikke er tilstrekkelig med voksne i forhold til antall barn. Ansvarlige ledere kan ha for mange ting å følge med på, og da skjer det fort ugreie ting mellom barna. Dersom lederne mangler en tydelig rolleavklaring seg i mellom, kan det oppstå diskusjoner mellom lederne underveis i aktiviteten, og det kan skape utrygghet. Det er uheldig dersom voksne gir barna uklare eller forvirrende beskjeder. Voksne som blir sinte og kjefter, er utrygt.

Regler

Små barn trenger forutsigbarhet og faste rammer. Det er sårbart dersom noen får beskjed om at de gjør noe som ikke er lov, og får fortsette med å bryte reglene uten at det får konsekvenser. Foreldre trenger skrevne regler for aktiviteten, slik at en for eksempel kan forhindre at barn kommer sent og skaper uro, og unngå at foreldre begynner å blande seg inn i det som foregår dersom de er misfornøyde med noe.

Oppfølging

Barn og ledere kan med fordel bli enige om noen enkle regler som gjelder for aktiviteten, og som gjentas ved starten av hver samling. Det kan være å rekke opp hånden hvis en vil si noe eller må gå på do, at barna må sitte på stolen eller puten sin, og at alle må gjøre som de får beskjed om av lederen. Gjennomtenkt og tyde-

lig samhandling med barnas foreldre eller foresatte for å avklare forventninger forebygger sårbare situasjoner. En forutsigbar rekkefølge i aktiviteten som gjen-
tas hver gang, skaper trygghet for barn og voksne. Det må være tilstrekkelig med
voksne til stede under aktivitetene, slik at en voksen kan sette seg ned ved siden av
et barn som melder seg ut. Det kan skje i en annen del av rommet hvor aktiviteten
skjer. Lederne må ha snakket sammen på forhånd, slik at det ikke oppstår uklar-
heter underveis. Hjelpeledere må få god veiledning og ikke overlates med ansva-
ret alene. Uro kan forebygges ved ikke å ha for mye stillesittende aktivitet. Der-
som barn har oppførsel en ikke klarer å håndtere, bør en snakke med foreldrene
for å få mer informasjon om hva barna strever med, og hvordan dette håndteres
i andre sammenhenger. Lederne må tenke godt gjennom hvilke leker og sanger
en velger å bruke, og hvorfor en mener at dette egner seg for denne gruppen med
barn. Ved mistanke om omsorgssvikt eller overgrep må gjeldende retningslinjer
følges, som for eksempel meldeplikt til barnevernet eller melde- og avvergeplikt
til politiet ved mistanke om en mest sannsynlig straffbar handling.

Sårbarhetsanalyse 6–12 år

Beskrivelse

Aktivitetene i denne trosopplæringsfasen bestemmes i stor grad av de voksne når
det gjelder de yngste, mens de større barna bestemmer mer og mer selv. Eksemp-
ler på aktiviteter for denne aldersgruppen er kor, speider, skolestart for seksårin-
ger, overnatting i kirken, kirkeklubb, leirer og turer. Det er både kontinuerlige til-
tak med ukentlig aktivitet, og avgrensede tiltak som overnatting i kirken.

Objekt

Fokus for aldersgruppen 6–12 år skal i henhold til *Plan for trosopplæring* være:
«Utforske og lære om de mest sentrale emner i kristen tro gjennom aktiv delta-
kelse. Innarbeide vaner for kristen tro i praksis. Engasjement og ansvar for andre»
(Kirkerådet 2010:20). Ukentlige aktiviteter i regi av frivillige vil som regel ha sin
egen målsetting. I speidergruppen kan det være viktig for lederne å videreføre
gruppens tradisjoner. Plikten til å drive arbeidet videre medfører sårbarhet, fordi
man kan bli blind for at kvaliteten på arbeidet ikke er god nok. For unge hjel-
peledere kan den viktigste motivasjonen for å være med, være å få anerkjennelse
fra lederne og barna som deltar. De kan kreve mye oppmerksomhet fra lederne
og mangle dømmekraft om hva som er en god måte å samhandle med barn på.

Det er sårbart. Store barn kan ha som mål for deltakelsen å slippe unna foreldre og få møte jevnaldrende. De eldste barna kan bruke aktiviteten som et sted hvor de gjør ting de vet at de ikke får lov til, som smugrøyking.

Medierende verktøy

Fellesovernatting brukes i ulike sammenhenger som et redskap for å skape tilhørighet til en gruppe, og for å gi barna utfordringer. Det er i denne aldersfasen at de fleste overnatter hjemmefra for første gang, og det kan være ganske skremmende når en er sammen med ukjente barn og voksne. Barn kan være mørkredde, de kan være sengevætere, de kan trenge hjelp til å gå på do og pusse tenner. Lederne kommer svært tett innpå barna i slike situasjoner, og det er sårbart. Barna ønsker å gi inntrykk av at de er selvstendige og klarer seg selv, men de kan ofte ha behov for mer hjelp fra voksne enn de spør om. De eldste jentene kan ha fått sin første menstruasjon, og det ønsker de å skjule for jevnaldrende. I en begynnende pubertet gir overnatting i telt og på små rom fare for at jevnaldrende utsetter hverandre for grenseoverskridende seksuell atferd.

Subjekt

Kirkelig arbeid tiltrekker seg gjerne barn som faller utenfor i andre sammenhenger, og som har særlige behov. De krever mye tid og kompetanse som lederne gjerne ikke har, og det er vanskelig å få dem til å fungere godt sammen med de andre deltakerne. Unge ledere kan påta seg mer ansvar enn de bør få, og manglende veiledning gjør dem sårbare. Noen av barna deltar på mange aktiviteter og er i et tillitsforhold til mange forskjellige voksne i løpet av en uke. Det kan gjøre dem mindre kritiske til å slippe voksne tett innpå seg.

Fellesskap

I denne aldersfasen kan gruppene være kjønns- og aldersdelt, eller blandet. Sammensetningen har mye å si for hvordan dynamikken blir. Deltakere som ikke vil gjøre som de får beskjed om, kan få ledere til å bli sinte og bruke fysisk makt. I gruppen kan det foregå skjult mobbing som lederne ikke fanger opp. Voksne ledere har mye makt over barn i denne alderen, og gjennom grooming, som er tilnærming og forberedelse av en misbruksrelasjon, kan de isolere barn fra fellesskapet for å begå seksuelle overgrep. På overnattingsturer kan det skapes en mer tillitsfull atmosfære enn vanlig. Det kan føre til at barn kommer med betroelser

eller deler hemmeligheter med lederne, og det må en håndtere på en profesjonell måte.

Arbeidsfordeling/roller

Unge ledere for barnegrupper trenger god oppfølging fra voksne ledere. Ledere med manglende erfaring kan vegre seg for å gripe inn når det oppstår vanskelige situasjoner mellom barn.

Regler

Ulike ledere kan praktisere regler ulikt, og det skaper utrygghet. Barn kan oppleve at det er urettferdig at ikke reglene gjelder likt for alle. Det er krevende for ledere å behandle alle rettferdig hele tiden. Behovet for regler er ulikt for grupper med seksåringer og med tolvåringer. Fysisk avstraffelse når regler blir brutt, må ikke forekomme. Det kan for eksempel skje hvis det er streng selvjustis blant deltakerne, og lederne ikke griper inn tidsnok.

Oppfølging

Hvis man sørger for alltid å ha mer enn én leder med på tur, gir det beredskap i akutte situasjoner, og lederne kan støtte og hjelpe hverandre. Ulike aktiviteter kan ha ulike behov for voksent nærvær, og en bør se på hvordan voksenrollen ivaretas. Det må være voksne til stede som griper inn mot mobbing og trakassering. Et stramt tidsprogram og voksen tilstedeværelse blant barna i pausene kan være nødvendig for å unngå grenseoverskridende atferd. Barn og unge som får tett oppfølging på skolen, kan ha behov for ekstra voksenoppfølging i trosopplæringen også, og det kan man stille krav om. Særlig utsatte barn kan man best ivareta ved å ha dialog med andre fagpersoner som kjenner dem. God dialog mellom ledere i ulike aktiviteter kan øke tryggheten for lederne i hver enkelt aktivitet. Grensesetting kan med fordel tas opp som et eget tema med deltakerne i aktivitetene, slik at de blir flinkere til å ivareta egne grenser og respektere andres grenser. Dette kan være særlig aktuelt ved overnattingssituasjoner. Noen ganger kan det være behov for å gripe inn overfor ledere som er uegnet i den rollen de har fått. Lederne må kjenne til håndteringsrutiner og beredskapsplaner ved grenseoverskridende atferd.

Sårbarhetsanalyse konfirmasjonstiden

Beskrivelse

I Den norske kirke er konfirmantene vanligvis 14–15 år, og konfirmasjonstiden kan vare fra et halvår til nærmere et år. Vanlige aktiviteter inkluderer undervisning, gudstjenester, samtalegrupper, musikalarbeid, leir og deltakelse i fasteaksjonen.

Objekt

Målet for konfirmasjonstiden er i henhold til *Plan for trosopplæring* «å vekke og styrke troens liv som gis i dåpen, slik at de unge kan leve sitt liv i forsakelse og tro, tilbedelse og tjeneste som Jesu Kristi disipler i hjem, menighet og samfunn» (Kirkerådet 2010:23). Ungdom kan ha svært ulik motivasjon for kirkelig konfirmasjon. Det kan bl.a. være fordi de andre gjør det, fordi det er tradisjon eller fordi de er nysgjerrige og vil lære mer om kristen tro. Gjerne alle tre grunnene på én gang. Dette innebærer at det kan være flere motstridende agendaer blant konfirmantene, og at det vil være krevende for konfirmantlederne å skape et felles fokus.

Medierende verktøy

Gjennomføring av konfirmantleir er et virkemiddel som brukes i mange menigheter. Undersøkelser tyder på at intensiv undervisning i et tett fellesskap gir konfirmantene større utbytte enn ukentlige samlinger. Ledere kan ikke være overalt hele tiden og passe på. Det gir potensielt mange grenseløse rom i løpet av en leir, hvor ungdom kan utsette seg selv og hverandre for tankeløse innfall. Innholdet i leiren legger gjerne opp til stemninger og atmosfære som vekker følelser, og leir som verktøy kan bidra til at konfirmantene får både gode og vonde følelsesmessige opplevelser. Det kan for eksempel være en kveldssamling i et stille rom med tente lys og dempet belysning. Slike sammenhenger kan være ubehagelige dersom det fremkaller vonde minner og vanskelige følelser. Uerfarne konfirmantledere kan prøve ut og sette i gang med aktiviteter som de ikke ser rekkevidden av, og ikke forstår hvilke negative konsekvenser kan få.

Subjekt

Selv om konfirmanter er på samme alder, kan de være svært ulikt utviklet både fysisk og psykisk. I denne alderen betyr venner svært mye, og de søker bekreftelse fra jevnaldrende. Mange er usikre på seg selv, og det kan komme til uttrykk på svært ulike måter. De fleste er kommet i puberteten, de er opptatt av flørting og av å teste grenser. Utsatte ungdommer kan ha en svært provoserende atferd for å få voksne ledere til å reagere. Unge hjelpeledere i konfirmantarbeidet kan bli forlesket i en av konfirmantene og forsøke å innlede et forhold. Konfirmantene er i en sårbar fase i livet, det kan blant annet bli mye oppmerksomhet rundt sex og snakk om betydningen av å ha seksuelle erfaringer.

Fellesskap

Den brede rekrutteringen til konfirmasjonstiden gjør at det varierer i hvilken grad man klarer å gi en opplevelse av fellesskap blant konfirmantene. Det kan oppleves som at man blir plassert sammen med vilt fremmede i en kort periode, for å få lov til å bli konfirmert. Fellesskapet er skjørt fordi man ikke selv har valgt hvem man er sammen med, og ikke nødvendigvis er opptatt av at alle skal trives. Forsøk på å få konfirmantene til å bli bedre kjent gjennom leker og aktiviteter kan like godt resultere i at det oppstår konflikter. En skal være særlig oppmerksom på sexpress og hvordan konfirmantene snakker seg imellom, og på hvordan de behandler hverandre også som seksuelle vesener.

Arbeidsfordeling/roller

Mange menigheter bruker unge hjelpeledere i konfirmasjonstiden, så unge som fjorårskonfirmanter. Disse kan oppleve sin egen rolle i sammenhengen som uklar, og rollene kan være uklare for både deltakere og ledere også. Hjelpelederne får makt over konfirmantene, og utøver ikke alltid denne makten på en god måte. I et konfirmantkull kan det være svært sterke personligheter som styrer de andre konfirmantene, og som overtar styringen over aktiviteten fra konfirmantlederne. Ansvarsfraskrivelse hos lederne kan også være et problem. Knapphet på tid gjør at aktivitetene ikke er godt nok planlagt og gjennomtenkt, og det satses i stedet på å improvisere seg gjennom det. Det er sjelden en god idé. Manglende samstemthet blant lederne oppdages raskt av konfirmantene, og kan utnyttes ved at de tar regien selv.

Regler

På begynnelsen av konfirmasjonstiden kan det gjøres en skriftlig avtale mellom menighet og konfirmant. Det er en nyttig forventningsavklaring om at en kan bli nektet konfirmasjon dersom en ikke følger reglene som gjelder. Bruk av alkohol og tobakk på leir pleier å være strengt forbudt, og resulterer i hjemsendelse. Å avtalefeste at det forventes at konfirmantene respekterer hverandres grenser, kan være klokt. Manglende håndheving av reglene som finnes, kan gjøre at konfirmasjonstiden oppleves grenseløs.

Oppfølging

Ledere og hjelpeledere i konfirmantarbeidet må være godt samsnakket om hvordan en vil ha det, hvilke regler som skal gjelde og hvilke sanksjonsmidler som skal brukes. Det må være tydelig for alle hvem av de voksne som har hovedansvaret for det som skjer. At ledere og hjelpeledere sammen snakker igjennom ulike scenarier på forhånd, kan være en god hjelp. Unge hjelpeledere trenger opplæring på forhånd og veiledning underveis. Øvelser som tematiserer grensesetting, er lurt å gjennomføre sammen med konfirmantene tidlig i konfirmasjonstiden. Konfirmanter med en utpreget grenseoverskridende atferd kan inviteres til en samtale. En bør ha en særlig samtaleberedskap for konfirmanter som en vet har mye å slite med. Et gjennomtenkt og gjennomarbeidet konfirmantopplegg er av stor betydning for å gjøre konfirmasjonstiden til et trygt rom.

Sårbarhetsanalyse 13–18 år

Beskrivelse

Tilbudet til ungdom kan være friluft- og idrettsaktiviteter, ungdomsgudstjenester, festivaler, ledertrening og lignende. En del av tiltakene er også åpne for konfirmanter.

Objekt

Fokus for aldersgruppen 13–18 år skal i henhold til *Plan for trosopplæring* være: «Å etablere en reflektert og helhetlig forståelse av den kristne tro, sett i relasjon til egen livshistorie og framtid. Kristen tro i praksis med vekt på gudstjenesten og i samvirke med kontinuerlige tiltak for ungdom. Trygg selvforståelse og identitet, disippelskap og etterfølgelse, valg, medarbeiderskap og solidaritet» (Kirkerådet 2010:21). De fleste ungdommer ønsker å være sammen med andre tenåringer og

søker trygge fellesskap. De ønsker å bli sett og utfordret. Ungdommer som ikke orker eller ønsker å være sosiale hele tiden, kan bli satt utenfor. Ungdommer som ikke får lederoppgaver etter hvert som de blir eldre, kan miste motivasjonen for å delta i arbeidet. Det er særlig vanskelig å lage attraktive tilbud til den eldste delen av målgruppen. For denne fasen er det viktig å merke seg at med økt grad av selvstendighet og mindre sosial gjennomsiktighet øker også sårbarheten ved at den unge kan bli latt alene med for eksempel gamle og ujevne erfaringer.

Medierende verktøy

Festival er populært for ungdom. Fellesdusjing, fellesmåltider og overnatting på sovesaler kan gi uønsket eksponering av egen kropp. Sjekking på festivaler gir fare for uønsket seksuell oppmerksomhet. Deltakere kan bli gående alene under hele festivalen, fordi det er uoversiktlig og lederne ikke er oppmerksomme nok. Forkynnelse på festival foregår gjerne fra store scener, og en vet lite om hvordan deltakerne opplever forkynnelsen. Det kan bli sagt ting som oppleves vanskelig for den enkelte uten at dette blir fanget opp. Negative personlige erfaringer fra andre sammenhenger kan forsterkes i en slik situasjon.

Subjekt

Ungdommer og unge voksne er uvurderlige som ledere i kirkelig ungdomsarbeid. Men ikke alle egner seg som ledere. Det er viktig å se etter egnethet og modenhet når man skal rekruttere nye ledere. Selv om man fungerer godt i én rolle, kan man fungere dårlig i en annen rolle. Unge ledere kan få for mye ansvar for raskt, og da sliter de seg ut, samtidig som ungdomsarbeidet ikke blir et trygt rom. Unge og uerfarne ledere kan kjenne på mye avmakt, og trenger hjelp til å håndtere avmaktsfølelsen på en hensiktsmessig måte, ikke gjennom gråt, raseriutbrudd eller ved å holde det for seg selv. Det er svært viktig med den voksnes blikk og omtanke for de unges lederskap.

Fellesskap

Ungdommer inngår i både små og store fellesskap og er gjerne opptatt av at alle skal trives. Et ungdomsmiljø bør verken være for lukket eller for åpent, hvis man skal kunne skape en sunn kultur. Et eksempel på en usunn ungdomskultur var en menighet hvor ungdomskoret besto av åtte kjærestepar. Det var umulig for nye å føle seg velkommen, og etter hvert som parforholdene tok slutt, ble koret nedlagt.

Arbeidsfordeling/roller

Det kreves andre ting av voksenrollen i ungdomsarbeidet enn i arbeidet med barn. Det trengs kompetente voksne som har tid og tålmodighet til å lytte, og som setter grenser. Ungdommer kan lett slite seg ut på å stille opp for venner og venninner som har det tøft. Unge ledere er ambisiøse og vil mye, og kan ha behov for hjelp til å skru ned ambisjonsnivået, og bekreftelse på at det de gjør, er godt nok.

Regler

På kristne festivaler er det strenge regler som formidles tydelig. Det handler gjerne om forbud mot rusmidler og at gutter og jenter ikke får dele telt. Det varierer i hvilken grad reglene blir håndhevet. Bruk av alkohol og andre rusmidler svekker dømmekraften og øker sårbarheten.

Oppfølging

Det er viktig å tematisere grensesetting sammen med ungdom. De trenger hjelp til å ivareta egne grenser, og må øves i å respektere andres grenser. Unge ledere trenger tydelige, og helst nedskrevne, forventninger til hva de skal gjøre og hva de ikke skal gjøre. Konsekvensene av å bryte reglene må være klare. Unge ledere trenger god opplæring og oppfølging, og de må kunne reflektere over egen maktposisjon. Noen ganger er det nødvendig å avskjedige frivillige ledere. Ledere som blir kjærester med og har sex med deltakere under 16 år, kan risikere anmeldelse og straff. Det blir sett på som skjerpene at man har utnyttet sin lederposisjon til å ha sex med en mindreårig. Menigheten må tenke gjennom hvordan en slik situasjon håndteres. Nedskrevne rutiner for håndtering av ulike situasjoner, og en beredskapsplan som er gjort kjent, er gode hjelpemidler.

Sårbarhet og lovsangsmøter

Beskrivelse

Moderne lovsanger brukes på ulike måter i ulike kristne sammenhenger, og er blitt en viktig del av mange kristne ungdomsmiljøer de siste årene. Her omtales først og fremst møter hvor lovsang og forbønn utgjør en vesentlig del av innholdet. Med lovsang mener vi relativt enkle tekster på norsk eller engelsk, ofte i form av et par verselinjer og et refreng som synges om og om igjen. Sangene kan være både raske og rolige. Lovsangen er som regel allsang som ledes av forsangere i et

lovsangsteam med band, og noen ganger fremføres korte budskap under lovsangen. I lovsangen skal man gi takk til Gud, ære og prise ham, samtidig som man mottar glede og opplevelse av Guds nærhet. Lovsang kan brukes for å forberede den enkelte på det som skjer senere i møtet. Lovsangen legger til rette for en spesiell stemning, og har helt klart en egen opplevels- og følelsesdimensjon hos den enkelte. Mange hører på lovsang når de er alene for å fremkalle denne stemningen. I denne settingen brukes lovsanger på en annen måte enn kristne sanger og salmer har blitt brukt på møter og gudstjenester, og dette er det viktig for de ansvarlige å være klar over.

Sårbarhet

Lyd- og lyseffekter, rytmer og musikk, måten lovsangsteamet fremtrer på, sangtekster, kroppslige uttrykk som dans eller andre bevegelser, å lukke øynene eller å stå med løftede hender, dekorasjoner og måten rommet er innredet på: Alt skal bygge opp under lovsangens funksjon. I sum kan dette vekke sterke følelser hos den enkelte ungdom, og særlig hos utsatte og sårbare ungdommer kan dette være følelser som er vanskelige å håndtere på egenhånd. En får behov for å trekke seg unna eller sette seg ned, men gjør det ikke likevel fordi man er redd for å bryte med andres forventninger. Tekster som omtaler et intimt kjærlighetsforhold til Gud og Jesus, kan oppleves krenkende. Lovsangens fokus på opplevelse, nærhet og fellesskap gjør at det åpnes opp for mange følelser. Noen kan gråte, man holder rundt hverandre, ber for hverandre, og unge mennesker åpner seg og viser sin sårbarhet. Den ofte rolige musikken forsterker disse følelseserfaringene, og i denne settingen kan unge mennesker ha sterke opplevelser, som også kan gjøre skade.

Mange lovsangsmøter avsluttes med en forbønnsekvens hvor lovsangen er en sentral ingrediens. Rommet kan være dunkelt belyst for å forsterke følelsen av nærhet og intimitet. Grenser kan overskrides under lovsangen uten at det merkes av dem som står rundt, både fordi det er mørkt, og fordi man står med lukkede øyne. Forventninger om fysisk kontakt under forbønn kombinert med høy musikk kan gjøre det vanskelig å si nei og bidra til at grenser viskes ut. Dette gjelder i relasjoner mellom ledere og deltakere, men også mellom ungdommene. Under lovsangen kan det være lett å snike seg vekk. Mørklagte rom og høyt lydnivå gjør at man nærmest blir usynlig. I tillegg er oppmerksomheten rettet mot den individuelle gudsopplevelsen, noe som gjør at den og de som står rundt, blir av mindre betydning. I noen sammenhenger blir lovsangsmøtene brukt som

sjekkearena, uten at arrangøren oppfordrer til dette. Irene Trysnes har forsket på lovsangsmøter og observert dette under lovsangen i ett tilfelle:

Lovsangen er et sted for nærhet. Sangene har ofte fokus på et intimt kjærlighetsforhold til Jesus, og mange av deltakerne understreker den gode stemningen det er under lovsangen. Det ser ut til at de som allerede er sammen med noen, også opplever lovsangen som et sted hvor de kan være nær hverandre, klemme og holde rundt hverandre. Flere jeg har snakket med, nevner lovsang og gode opplevelser som det viktigste i møtene.

Kanskje mørket er med på å gjøre det lettere å holde rundt hverandre, ta tak i ei hånd og så videre. Mange gutter og jenter sitter tett sammen, noen stikker seg vekk i de mørke krokene. Det er en intens stemming under lovsangen. Det handler om intimitet med Gud. Samtidig preges møtene også av mye nærhet, spesielt mellom jenter. De masserer hverandre. Stryker hverandre over håret, klemmer, holder rundt hverandre, holder hverandre i hendene og så videre. Det er ingen slik intimitet mellom gutter. De er opptatt med å synge, eller ser på jentene som holder rundt hverandre. Jentenes rolle som omsorgspersoner kan åpne for at det ses på som legitimt med nærhet mellom jenter. Det handler om at de tar seg av hverandre, viser omsorg, og eventuelle seksuelle spenninger mellom jenter er tonet ned ved at man ser på kvinnelig seksualitet og lyst som mye svakere enn mannens.

Ei av jentene forteller om en gutt som prøvde å ta hånden hennes under forbønnen. Hun syntes det var ekkelt det han gjorde.

En gutt sitter på fanget til ei jente. De stryker og tar på hverandre mens han samtidig kliner med jenta som sitter ved siden av ham. Trekantspillet vekker mye oppmerksomhet fra deltakerne rundt, og noen gutter kommer med begeistrede tilrop. Etter en stund stoppes de tre av noen ledere, som tydelig misliker opptrinnet. De forstyrrer møtet (Trysnes 2012).

Lovsangsmøter kan bli grenseløse rom uten regler, dersom en ikke har reflekterte og bevisste voksne som leder og legger tydelige føringer. Ungdommer kan benytte anledningen til å ta seg til rette, og sammenhengen gjør det vanskelig for den enkelte å si nei og ivareta egne grenser.

Oppfølging

I sammenhenger hvor lovsang blir brukt som beskrevet her, er det viktig at reflekterte voksne har tenkt gjennom hvor sterkt følelsesmessig dette kan oppleves for ungdommer, at det kan sette i gang svært ulike reaksjoner, og at en må kunne håndtere ulike situasjoner som kan oppstå. I en ledergruppe er det nødvendig å snakke sammen om maktperspektiver i lovsangen, hvilken posisjon en person kan få i ungdomsmiljøet når han eller hun leder lovsang, og bevissthet om ikke å utnytte denne posisjonen til egen fordel. På større møter er det vanskelig å ha oversikt over alt som skjer, særlig hvis rommet er delvis mørklagt. Lederskikkelser i miljøet kan gå foran med et godt eksempel ved ikke å ha fysisk kontakt med andre under lovsangen. Det kan også lages klare regler for hva som er akseptert oppførsel under lovsang, og formidle dette tydelig ved en passende anledning. Ledere kan ha et særlig ansvar for å følge opp at disse reglene overholdes. I sammenhenger hvor ungdommer deltar på lovsang for første gang, kan det være bra å snakke med dem om det på forhånd, så de er litt forberedt på hva dette er. Det kan være lurt å ta et kritisk blikk på innholdet i sangtekstene og velge ut hva man vil bruke og hva man ikke vil bruke, og si noe om hvorfor. Ingen bør oppleve et press til å delta i lovsangen eller til å synge tekster som man opplever grenseoverskridende eller ubehagelig på andre måter. Gjennom bevisst jobbing er det mulig å skape et trygt rom for alle.

Sårbarhet og sosiale medier

Beskrivelse

Mange ungdommer er pålogget på sosiale medier hele døgnet på mobiltelefonen, eller på andre plattformer. Å beherske de sosiale mediene og få mye oppmerksomhet gir en maktposisjon. I trosopplæringssammenheng brukes sosiale medier stort sett som et supplement til de fysiske møtepunktene. Det kan dreie seg om deling av bilder og videoer, eller om direktesamtaler en til en. Bruk av sosiale medier gir en lav terskel for å ta kontakt med ledere eller ansatte i menigheten for samtale på tomannshånd. Det finnes egne tjenester på internett som tilbyr sjesorg til ungdom. Lederne kan bruke sosiale medier som et redskap til å dele informasjon, motivere til å delta på trosopplæringstiltak, og for å skape samhold blant ungdommene i menigheten. Det er i stor grad ungdommene selv som setter premissene for det som skjer på de sosiale mediene. Det vil sjelden være et mål i seg selv å bruke sosiale medier. Å være synlig og til-

gjengelig på nettet ses først og fremst som en støtte til annet trosopplæringsarbeid.

Sårbarhet

I de sosiale mediene er det subjektet som er i fokus. Det handler om å være synlig og få bekreftelse fra andre. Dette gjør en også utsatt for sårende kommentarer og mobbing. Det kan for eksempel handle om å legge ut bilder av noen som ikke ønsker det selv. Ungdommer kan ta kontakt med ledere sent på kvelden eller natten for en samtale. Slike samtaler kan oppleves langt mer intime for deltakeren enn det gjør for lederen, og det er en lavere terskel for å dele noe en ikke ville sagt ansikt til ansikt. Deltakere i trosopplæringsarbeid kan holde kontakten med andre deltakere og med ledere på sosiale medier utenom samlingene. Da har den kirkelig ansatte liten kontroll med hva som foregår. De kan utlevere seg selv med både bilder og tekst, og det kan oppstå relasjoner på sosiale medier som påvirker det som skjer på samlingene. Det kan oppstå vanskelige og uklare situasjoner, som hvilket ansvar menigheten har, dersom en ungdom har blitt kjent med en annen i menighetssammenheng, og siden forgriper seg på ungdommen når de møtes privat.

Oppfølging

Hvis en leder er aktiv på sosiale medier på samme vilkår som de en er leder for, er det viktig å tenke gjennom hvordan en opptrer og fremstår. Her kan fort rollene bli utydelige, og en oppleves mer som en venn enn som leder. En leder bør ikke være for personlig i kommunikasjon som er tilgjengelig for deltakere, og en bør sette klare rammer for når det er greit å bli kontaktet. Kontaktsøkende ungdommer sent på kveld eller natt bør henvises til å ta kontakt igjen på et mer passende tidspunkt. Noen ungdommer kan ha behov for mer profesjonell hjelp og trenger å henvises videre. Ledere bør ikke tilgjengeliggjøre bilder av deltakere på sosiale medier uten at de skriftlig har samtykket til det. I trosopplæringen kan vi tematisere ungdommers bruk av sosiale medier, og hjelpe ungdommene til å reflektere over hvordan de bruker dem. Det kan være en god idé å sette nettvett på dagsordenen og ha det som et punkt i en lederavtale.

Kilder

- Eriksen, M.S. (red.). 2012. *Konfirmantleirboka*. Oslo: IKO-Forlaget.
- Kirkerådet for Den norske kirke. 2010. *Gud gir – vi deler. Plan for trosopplæring i Den norske kirke*. Oslo: Kirkerådet.
- Sørvig, B.S. 2008. «Store barn – stor sårbarhet. Om barn og unges utfoldelse i kirkens rom» i E. Torp (red.) et al.: *Hva kan vi gjøre for barna? Viktige perspektiver til kirkens trosopplæring*. Oslo: Stiftelsen Kirkens Ressurscenter mot vold og seksuelle overgrep.
- Tjellaug, A.B. 2012. «Tro, tårer og tannregulering» i *Magasinet STREK* nr. 4, 2012, s. 10–18. Ski: Strek Media.
- Trysnes, I. 2012. *Å campe med Gud. En studie av kristne sommerstevner på Sørlandet*. Oslo: IKO-Forlaget.
- Trysnes, I. 2013. Upublisert notat.